O „fiskální lobotomii“

„Základní příčinou nátlaku na demokratickou legislativu ve smyslu snížení daní na jedné straně a zvyšování veřejných výdajů na straně druhé jsou rozdílné zájmy různých skupin v rámci politického společenství.“ – tak ukončuje James Buchanan, čelní představitel tzv. teorie veřejné volby a nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1986, jednu z kapitol své knihy *Veřejné finance v demokratickém systému*.[1] V tomto článku se kriticky podíváme na dění v tuzemské fiskální politice s přihlédnutím k některým scestným rezonujícím tezím.

Nehledě na to, kolik úsilí věnovali přední čeští ekonomové při každé příležitosti, která jim jen byla poskytnuta, zdůrazňování závažnosti strukturálního problému našich veřejných financí, zdá se, že si širší veřejnost stále zdaleka neuvědomuje v jak tristním stavu je nyní státní rozpočet naší země. Z toho přirozeně vyvěrá neochota podřídit se změnám nezbytným pro uzdravení veřejných financí, dotýkají-li se nepříjemně dotyčného. A to je pak pomyslná voda na mlýn politického populismu.

Stejně jako je chování každého člověka vedeno maximalizací jeho užitku, řídí se i „onen záludný a mazaný tvor, jemuž se obyčejně říká státník nebo politik a jehož rozhodnutí se řídí okamžitým stavem věcí“[2] především vlastními preferencemi. Zkrátka – jak kdysi pronesl již zmíněný James Buchanan – politici nejednají jinak než ostatní lidé, které ekonomie studuje. Následující výrok (resp. jeho druhou část) Karla Engliše, významného českého ekonoma a někdejšího ministra financí, proto musíme označit za zcela bláhový *„Hospodařící člověk sleduje osobní, subjektivní spokojenost. Státník chce objektivní ideál člověka a národa – ideál národa a člověka zdravého, mravného a vzdělaného.“*

Politik zpravidla neusiluje o „obecné dobro“ a „sociální spravedlnost“ (což jsou samo o sobě neuvěřitelně vágní sousloví[3]), jakkoli může vlastní příznivce neustále přesvědčovat o opaku. Má své motivace, které nemusí být slučitelné s oněmi politickými ideály. Významnou motivací politika je přitom být později znovuzvolen. Aby toho dosáhl, musí často jednat v příkrém rozporu s dlouhodobou prosperitou vlastní země, zatím co se tváří, že jím zvolená opatření jsou pro občany nanejvýš užitečná. Mojmír Hampl, emeritní viceguvernér České národní banky a nynější předseda Národní rozpočtové rady, trefně podotýká: *„[B]ravura politika spočívá i ve schopnosti slíbit věci, které se vzájemně vylučují, a působit přitom důvěryhodně.“*

Nyní se tak oklikou dostáváme k hlavnímu tématu tohoto článku. Je příznačné, že se dnes někteří politici neostýchají stanovit si tři cíle, které jsou až v přímo ukázkové kontradikci – nezvyšovat daně, zvyšovat veřejné výdaje a zároveň nemít deficit veřejného rozpočtu. Mojmír Hampl takovouto diskuzi výstižně nazývá „fiskální lobotomií“. Nelze totiž činit dva různé kroky, jež nás nutně posouvají dál od stěží dosažitelného cíle, který také chceme splnit současně s dvěma dalšími, které jsou navzájem protisměrné. Taková kombinace prostě a jednoduše není možná.

---

[1] Buchanan, J. M. (1998). *Veřejné finance v demokratickém systému*. Brno: Computer Press. Str. **100**.
[2] Smith, A. (2016). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů.* Praha: Liberální institut. Str. **409**.
[3] Viz Hayek, F. A. (2022). *Osudná domýšlivost: Omyly socialismu*. Praha: Liberální institut. Kapitola sedmá: *Náš zkomolený jazyk*.

Na závěr je třeba říci, že se nejedná pouze o problém politiky či jejích konkrétních reprezentantů. Vše začíná u voličů. Chceme-li tak dosáhnout anebo se alespoň přiblížit vyrovnanému státnímu rozpočtu, musíme si nejprve všichni uvědomit, proč je takové směřování nejen žádoucí, ale i dlouhodobě nezbytné. Neboť jinak nelze příliš obviňovat politika, zastupujícího většinu obyvatel v demokratické zemi, z toho, že jedná fiskálně neodpovědně, když tak činí v souladu s preferencemi elektorátu, který po stabilních veřejných financích nikterak neprahne. Dokud se obecná populace domnívá, že míra zdanění je celkově vzato příliš vysoká a veřejné služby státu (obzvlášť ty výdajově nejnákladnější jako penzijní systém, školství, zdravotnictví a armáda) jsou zoufale podfinancované, vyhlídky na návrat ke zdravé fiskální politice budou vskutku pochmurné.